

O RYBNÍCÍCH A NERYBNÍCÍCH

RADEK HOLCMAN

Ing. et Ing. RADEK HOLCMAN

Od roku 2005 pracuje na výkonných pozicích v rybářském sektoru. V rámci svého zaměstnání se spolupodílí na aplikovaném výzkumu širokého spektra oborů s přesahem do rybářství a rybníkářství. Působí v ČSOP. Zaměřuje se především na mezioborovou problematiku rybářství a ochrany přírody.

BAVÍME SE VŮBEC O TOM SAMÉM?

Rybníky se dostávají čím dál více do popředí zájmu, a to nejen z pohledu ochrany přírody. Avšak není rybník jako rybník. Občas si už nejsem jistý, kdy tento *terminus technicus* vůbec použít, protože chov ryb je někdy fakticky až to poslední, k čemu daná nádrž slouží. Chov ryb zcela určitě není ta společensky nejdůležitější funkce této stavby, ale je to téměř to jediné, za co vlastníci dostane finance, aby tuto stavbu mohl udržet v provozu. Vnímám ve společ-

i evropských dotačních prostředků jde na výstavbu rybníků, kde je ovšem zakázáno chovat ryby. Prospělo by všem promyslet vhodnější názvosloví.

K ČEMU JSOU RYBNÍKY DOBRÉ, SE SHODNEME, NA PRIORITYÁCH UŽ NE

Ať jsme rybáři, vodošopodáři, biologové, ekologové, ochránci přírody, ekonomové nebo zemědělci, zajisté se všichni shodneme na tom, že rybníky v české krajině jsou nenahraditelné a celospolečensky

Rybník Krejcar, 2016. Foto Radek Holcman,

nosti jisté nadužívání slova rybník a odklon od jeho informačního obsahu. Každý, kdo dnes v krajině vidí hráz a vodu, neřekne jinak, než „stojím u rybníka“ či „za městem je rybník“. Technokraticky vzato, současná definice popisuje rybník jako vodní nádrž sloužící převážně k chovu ryb. A rozlišme účelový chov ryb a prostý výskyt ryb. Je pak k zamyšlení, zda rybník je i ta nádrž, kde se posledních dvacet let ryby nechovají, nebo ta nádrž pod kravínem, kde se jen usazují splaveniny. Když neoznačíme revitalizační nádrž pro obojživelníky za rybník, nezaslouží si obecnou ochranu jako významný krajinný prvek ze zákona? No, a aby toho nebylo málo, tak dnes velký koláč státních

potřebné. Tato stavba v krajině plní velké množství funkcí, některé z nich jsou doslova klíčové. V zemi, která je střechou Evropy, plošně akumulují povrchovou vodu, svými retenčními prostory zřetelně transformují povodňové průtoky a ochraňují níže ležící území, slouží k rekreaci, v parnech ochlazují krajinu, zlepšují mikroklima, zvedají spodní vody, slouží k chovu ryb, jako zdroj požární vody nebo vody pro MVE ad. Rybníky jsou biotopem vodních a na vodu vázaných rostlin a živočichů, shromaždištěm ptáků, hnízdišti a zimovišti, tahovými zastávkami ptáků, tvoří ráz krajiny, zpestřují krajinnou diverzitu, mají estetickou hodnotu. V čem se asi všichni neshodneme, je hod-

Rybník Hubský, 2016 Foto Radek Holcman

nocení stavu rybnického prostředí a zejména v tom, čemu by se měla dát přednost v případě, kdy jsou požadavky protichůdné, a že v reálu protichůdné jsou, a to často i v rámci jednoho oboru (živě se mi vybavují hádky entomologů a ornitologů, jak rybář musí hospodařit). Stav českých rybníků z pohledu kvality ekosystému není ideální, tak jako není ideální stav na polích, v lesích, v řekách či na loukách. Definici ideálního stavu by každá skupina sepsala jinak. Ale ani přesná představa čeho chceme docílit neznamená, že to bude v reálném životě uskutečnitelné.

RYBÁŘI A OCHRANA PŘÍRODY SE SBLIŽUJÍ

České produkční rybníkářství trápí nemálo problémů. Mezi ty nejzásadnější lze zařadit nastávající klimatickou změnu a hrozící sucho, neustále se stupňující rozvoj eroze a obrovské zabahnění rybníků, expanzi nepůvodních invazivních druhů ryb, rybožravé predátory, koi herpes virus či přebujelou byrokracii. Jestli někdo očekával uvedení nepříteli přátelského vztahu mezi ochranou přírody a rybníkáři, není to dle mého názoru již na místě, neboť se v tomto vztahu za poslední dekady odehrál značný posun směrem k sobě. Přestože je místy situace napjatá (často spojená se subjektivním pohledem jednotlivců), v obecné rovině lze již konstatovat určitou formu vzájemného pochopení. A to jak na úrovni akademické

obce, státní ochrany přírody, tak překvapivě i z pohledu řady spolků. Nemalou roli v tom hrál posun přemýšlení obou stran. Nová generace ochránců přírody (nerad používám označení ekologů, neboť to v původním významu neznamená to samé) opustila překonaný konzervativní způsob ochrany formou vše zakonzervovat, lidi vysídlit a všechny procesy zastavit a zakázat. Pochopili, že životní prostředí je s činností člověka spjato, a že při péči o specifické ekosystémy je nutné brát zřetel na lidskou činnost při určování jejich managementu (krásným příkladem budiž disturbance vojenských prostorů pojezdem tanků, řízené vypalování vřesovišť apod.). Ochrana přírody pochopila nevyhnutelnost vhodného rybníkářského hospodaření pro zachování existence rybnických ekosystémů a početně narůstající experimenty provedené na rybnících s vyloučením obsádek to potvrzují. Ze strany rybářů pak došlo k opuštění starých postupů a nesmyslných zásahů, jako paušální hnojení rybníků, plošné využití anorganických hnojiv a chemikálií, deponování sedimentu v litorálních zónách apod., které nikdy nebyly cílené k chovu ryb, ale socialistickým způsobem nakládání s nadbytečnými materiály. V řadě případů byla dnes nastolena synergická spolupráce ve vědecké oblasti, v experimentálním zajištění nebo při hospodaření na propachtovaných státních rybnících v chráněných územích, kdy obě strany plně spolupracují

pro naplnění plánů péče. Rekonstrukce, revitalizace, nové výstavby rybníků probíhají v souladu s biotopovými požadavky místních druhů – vznikají rozsáhlé litorální zóny, ostrůvky, tůně, řeší se náhradní biotopy, vymezují se bezzásahové zóny apod. Stále však existuje celá řada třecích míst, které nebude lehké vyřešit, neboť požadavky obou stran jsou plně protichůdné a jednoduché řešení se nenabízí (např. nezbytnost jarního lovení rybníků; struktura obsádek).

NENÍ TO JEDNODUCHÉ, NAD VŠÍM VLÁDNE RUKA TRHU

Není vůbec možné začít rozebírat vztah ochrana přírody – rybníkářství/rybníkářství bez rozboru ekonomické situace, neboť ekonomika je zásadní faktor, jenž tento vztah velmi podstatně ovlivňuje, ba přímo určuje. Nelze opominout fakt, že rybník je stavba. Je to výsledek lidské činnosti, který tak nádherně splýnul s českou krajinou a nahradil zaniklé ekosystémy přirozeně zamokřených lokalit. To však nic nemění na tom, že naprosto stejně jako sousedova garáž, městská sportovní hala či železniční násep podléhají zubu času, chátrají, rozpadají se, možná by se dalo říct, že si místo příroda bere zpět, ale o tom snad někdy příště. Pro udržení existence rybníční stavby je tedy třeba dodatková energie, ve formě lidské práce, stavební činnosti – opravy hrází, opevnění, výpustných zařízení, bezpečnostních přelivů a odbahňování lovišť nebo celých zdrží. Vrátime-li se k výše uvedeným celospolečenským funkcím rybníků, je vzhledem k jejich důležitosti zarážející absence adekvátních odměn pro vlastníky těchto staveb za jejich zajištění. Existence několika dotačních titulů pro rybáře (mimoprodukční funkce nad 5 ha či podpora rekonstrukce a odbahnění) značí vědomí a potřebu státu ohodnotit tyto služby, ale forma, programové podmínky, ani výše podpory nejsou ani zdaleka optimální. Analogicky se můžeme dívat na lesy, které také plní nemálo celospolečenských funkcí, jsou často v soukromém vlastnictví a mohou být podporovány. Zásadním rozdílem mezi těmito ekosystémy je existence velmi nákladné stavby. Některé tyto funkce vychází ze stavby samotné, některé z vody v ní akumulované, která je sice právně *res nullius*, avšak zadržetí vody v dané lokalitě je logicky podmíněno funkční stavbou hráze a zdrže. Nefunkčnost takové stavby pak znamená nefunkčnost celého systému

Výlov rybníka Hoříčka, 2009 Foto Radek Holcman

a zánik všech funkcí rybníka. Z existence stavby plyne pro vlastníka nákladná zákonná povinnost k péči o stavbu, trestní odpovědnost za bezpečnost a provoz stavby, daňové povinnosti apod. Odpovědnost a náklady jdou jen a pouze k tíži vlastníků. Blížíme se k Achillově patě a tou je neschopnost rybníční stavby v současném ekonomickém uspořádání generovat relevantní finance na svoji údržbu nebo rekonstrukci. Abychom nebyli jen u obecných floskulí, lze pro představu konkretizovat běžné náklady na odbahnění zdrže 1-2 mil. Kč na 1 hektar, výměnu výpustného zařízení u malého rybníka na cca 2 mil. Kč, u velkého více jak 10 mil. Kč, např. pečlivě provedená revitalizace Bohdanečského rybníka (158 ha) stála 260 mil. Kč, rekonstrukce rybníka Jordán (52 ha) v Táboře 460 mil. Kč. A nyní je třeba se zamyslet, kde finanční prostředky na údržbu nebo opravu získat, sic ta generální přijde jednou za 50-100 let. Pomineme-li marginální zdroje, tak zůstávají pouze dva hlavní možné zdroje příjmů, a to jsou A) chov a prodej ryb a zájem podnikatele tyto finance využít k udržení stavby v provozuschopném stavu za účelem svého podnikání a B) státní či evropské subvence či jiné veřejné nebo soukromé (zde možná až mecenášské) finance. Při průměrném výnosu produkce ryb z českých rybníků 500 kg/ha (20 tis. tun z cca 42 tis. ha produkčních rybníků), průměrně vytvořených volných finančních prostředků cca

3-5 tis. Kč z 1 hektaru ročně (kapr: náklady 38 Kč/kg; realizace 43-50 Kč/kg bez DPH) a jejich vzájemným porovnáním s cenami stavebních prací výše uvedených jsou závěry jednoznačné. Rentabilita aktiv je tak směšně nízká jako v žádném jiném oboru. V žádném jiném oboru těž neplatí, že v den kolaudace nové stavby má tato stavba na trhu hodnotu méně než 50 % realizační ceny. Rybníky si nejsou ve většině případů nikdy schopny vydělat na podstatnější opravu, a výnosy z chovu ryb lze v dlouhodobém rámci maximálně využít na běžnou údržbu a provoz těchto vodních děl.

PROBLÉM VĚDECKÉ KOMUNITY

Navrhovat nové, progresivní, efektivnější metody a postupy v ochraně přírody je samozřejmě potřebné, je to předpoklad pokroku. Občas však výstupy úzce odborných komunit hýří doporučeními do praxe, aniž by je vůbec zajímal pohled jiných stran. Zajisté tomu není třeba u studií prostého vědeckého poznání, ale u těch do praxe zaváděných je to nutnost. Bavíme-li se o rybníkářství, nelze se při zavádění nových postupů ochrany nebo využívání rybníčních ekosystémů vyhnout pohledu vodohospodářskému, rybářskému, právnímu, a především ekonomickému, a to samozřejmě platí i recipročně. Který odborný článek dnes obsahuje něco jako hodnocení dopadů regulace? Mluvíme o nutnosti multidisciplinárního pohledu. Jistě není jednoduché

takto pracovat, specializovaní odborníci jsou vesměs úzce zaměřeni na svůj obor a ostatnímu ne zcela rozumí (i když si to někteří myslí). Nefunkční stav spolupráce dokladujeme příkladem odborných konferencí o rybnících, které nezávisle na sobě pořádají rybáři, ekologové, krajináři, stavaři, veterináři, prezentují na nich podobná témata, avšak výstupy se celkem zásadně liší a často se navzájem vylučují. Argumenty jiných stran jsou pak apriorně považovány za účelové, ať jsou jakékoli.

BAHNO, VŠUDE SAMÉ BAHNO

Výpočty živinových bilancí prokázaly, že dnešní úroveň rybářského hospodaření není „big deal“ v přínosu celkové eutrofizaci, jak se myslelo. To, že se rybníky proměnily v bahnitě stoky plné živin lze, vedle vypouštění odpadních vod, přičíst způsobům hospodaření na orné půdě vedoucí k enormní erozi. Státní legislativa reaguje laxně a pomalu vůči těmto negativním externalitám. V současné době je již více jak 30 % akumulací schopnosti rybníků zaplněno sedimentem, navíc často zatíženým těžkými kovy nebo organickými polutanty z nedokonalé čištění odpadních vod a zemědělských přípravků. Jen pro zajímavost, pokud by se mělo odbahnit všech přibližně 250 mil. m³ sedimentů v českých rybnících v tabulkové ceně 300 Kč/m³, celková částka představuje 75 miliard korun, a to jen za předpokladu, že by sedimenty splnily normy a ukládaly se na zemědělský půdní fond (ZPF). Neusnadňuje to ani vyhláška stanovující podmínky možnosti návratu sedimentu zpět na ornou půdu určující v některých případech limity pro rybníční sediment přísněji než limity reziduí látek v hnojivech aplikovaných na pole. Situace je až tak paradoxní, že aby si dnes zemědělská družstva vzala zpět svoji spláchnutou ornici na pole, často jim za to musí rybáři ještě zaplatit. Kde jsou doby, kdy sediment putoval zpět jako deputát za výpomoc při výlovu. Snad se toho opět dočkáme, až bude fosfor na polích nedostatkové zboží. A ta doba se kvapem blíží.

PROBLÉM STÁTNÍ SPRÁVY

Ku prospěchu věci není lidová tvořivost a někdy až enormní diference rozhodování ve shodných případech napříč úřady státní správy ochrany přírody, zejména na obcích s rozšířenou působností (ORP). Úředníkům často chybí praktický nadhled.

Osobně vidím toto povolání jako velmi náročnou, co se týče profesních požadavků. Úředník v ochraně by měl znát odbornou problematiku ochrany přírody, problematiku jednotlivých dotčených oborů, velmi dobře principy práva, správní řád, úzce specializované veřejné právo a měl by mít realistické ekonomické myšlení a již zmíněnou praxi. Situaci vůbec nepomáhá ani velká fluktuace úředníků a odchody těch již zaučených. Dalším neduhem, se kterým se člověk někdy setká, je apriorní úsudek projevující se v zavádějícím rozhodování, umocněném neprofesionalitou v případech, kdy si z jejich pohledu drzí žadatel dovoluje využívat opravné prostředky v řízení. Byrokracie obecně narůstá závratným tempem, zaměstnanci rybářských firem se topí v papírech, fyzické osoby vlastníci jednotlivé rybníky alibisticky povolení rovnou opomíjejí. Největší položkou nákladů rybářských firem tvoří mzdy zaměstnanců, zejména těch odborných. Dnes již také není možné pracovat bez úzce specializovaných, a tedy velmi drahých, právníků. Důsledkem je pak logicky další tlak na růst výnosů.

POMALÉ REAKCE LEGISLATIVY

Velké téma jistě představují pomalé reakce legislativců a úředníků na probíhající změny v přírodě. Učebnicovým případem budiž tragicky nezvládnutá situace s kormorány velkými. Vznik evropské ochrany tohoto druhu byl v 70. letech naprosto na místě a opatření byla účinná. Postupem času se však jeden extrém přehoupl do druhého

a stav se v 90. letech změnil na silné přemnožení. Nutné je samozřejmě říci, že se nejedná o problém pouze ČR, nýbrž celé Evropy a bez široké spolupráce vyřešen nebude. Tristiň však je fakt, kdy do roku 2010 bylo nemožné na některých krajských úřadech získat výjimku na odstřel ani jednoho jedince tažného hejna a již enormně přemnožený druh užíval v české legislativě až do roku 2013 ochrany jako zvláště chráněný druh. Devastace rybích populací volných vod i nádrží se časem dostaly do mezních situací a téměř úplné vymizení lipana z volných vod nebo síha z rybníků je toho následkem. Vyřazením tohoto druhu z kategorie zvláště chráněných letargie nekončila, zanikly náhrady a rozhodování přešlo do působnosti ORP. Lidová tvořivost úředníků pak vykonala své, paradoxně získat povolení odchylného postupu k plašení či redukci bylo ještě těžší. Situaci zklidnilo až Ministerstvo životního prostředí vydáním opatření obecné povahy pro celé kraje. Lze si jen přát, aby se taková situace neopakovala u vydry říční a zejména u bobra evropského, kde nepůjde pouze o škody na rybách. Nalezení a udržení optimálního stavu nebude jednoduché.

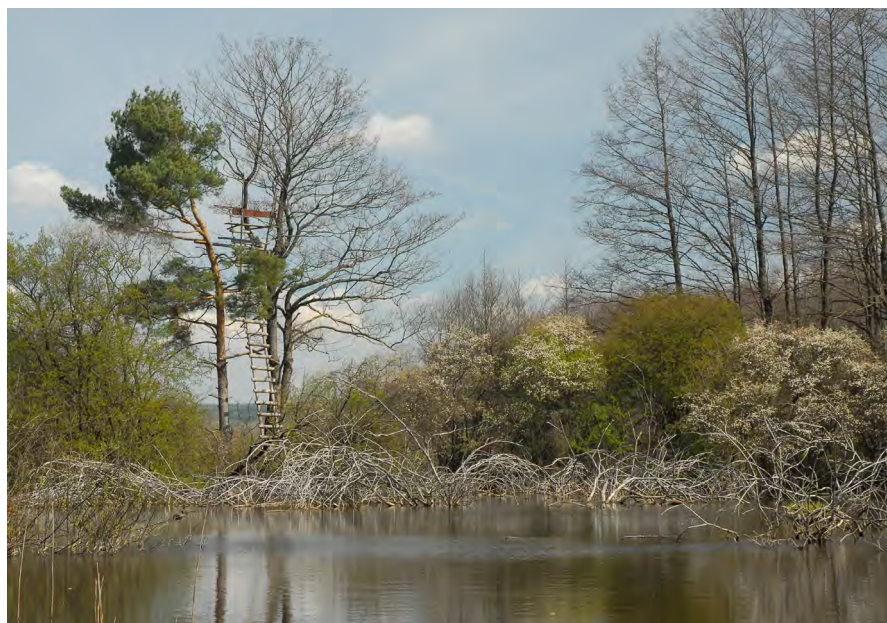
BUDE RYBÍ MASO HIT?

Na druhou stranu jako pozitivní lze hodnotit v současné době politickou situaci. Zájem Evropské unie i ČR je plně podporovat rozvoj akvakulturních chovů po celé Evropě (a to jak moderní recirkulační systémy, tak i tradiční rybníční chovy) pro zajištění hod-

notné potraviny – rybiho masa. Má to však svoje úskalí. Veškerá podpora EU je logicky podmíněna dalším prokazatelným růstem produkce, který musí rybáři do Bruselu dokladovat. I Evropská rybářská politika má svoje slabá místa. Krmné směsi užívané v mořských i sladkovodních technicistních akvakulturách jsou majoritně založeny na rybí moučce a rybím tuku. Narůstající produkce ryb v intenzivních akvakulturních chovech znamená nárůst potřeby rybí moučky, a tedy další drancování mořských ekosystémů. Přestože je významný podíl nahrazován rostlinnými bílkovinami, má tento systém svůj strop, který je již dávno překročen. Z tohoto pohledu způsob produkce českého kapra v rybnících založeného na konzumaci přirozené potravy (planktonu, bentosu) s příkrmováním obilovinami je dokonale trvale udržitelný. Češi se však konzumaci rybiho masa ironicky řečeno úspěšně brání a jeho spotřeba v porovnání s jinými zeměmi je velmi nízká a stagnuje.

GLOSA NA ZÁVĚR

Nastavit plošně systém rybníčního hospodaření, aby odpovídal některým přehnaně idealistickým představám ochrany přírody, by legislativně nebylo zase až tak těžké. Stačí jeden zákon, jedna vyhláška a z rybníků ubydou či zmizí ryby, s nimi ubudou či zmizí rybáři a s nimi i celý tento obor. Kdo ví, kde je ta správná hranice? Nedojde-li ke kompenzaci, vlastníci rybníky vypustí, neboť nebudou disponovat motivací ani prostředky na jejich provoz a údržbu a dál je to už jedna velká neznámá. Není příjemná představa doby, kdy se z rybářů stanou největší nechovatelé ryb a budou z nich pouze z dotací placení správci těch dokonalých staveb, jež fakticky budou ještě více patřit všem než vlastníkovi. Otázkou pak je, komu za ně zůstane odpovědnost.

Základní rybník Nový, 2007 Foto Radek Holcman